

Premagovanje ovir: izzivi in rešitve pri vključevanju romskih otrok v osnovno šolo

1 Uvod

Zagotavljanje kakovostne splošne izobrazbe vsemu prebivalstvu je po Zakonu o osnovni šoli eden od temeljnih ciljev osnovnošolskega izobraževanja (»Zakon o osnovni šoli (ZOsn-UPB3)«, 2006), saj je to tudi ena od osnovnih otrokovih pravic (Generalna skupščina Združenih narodov, 1989). Otroci, ki si pridobijo vsaj osnovno izobrazbo, se pozneje kot odrasli lažje vključujejo v družbo. Višja izobrazba se povezuje z manjšo verjetnostjo za brezposelnost, boljšim zdravjem in manjšim številom izvedenih kriminalnih dejanj pozneje v življenju (Lochner in Moretti, 2004), zato je pomembno, da lahko vsak otrok uresniči pravico do šolanja. Učenci so si različni in imajo tudi različne potrebe, zato v šolah stalno iščemo načine, kako bi lahko ustvarili okolje, ki bi ponujalo enakovredne možnosti vsem, tudi tistim, ki prihajajo iz marginaliziranih skupin prebivalstva, kot so romske skupnosti. Romske družine se še v večji meri kot preostalo prebivalstvo srečujejo s težavami, kot so revščina, dolgotrajna brezposelnost, socialna izolacija, diskriminacija, kulturne in jezikovne ovire, slabe bivalne razmere, pomanjkanje spodbud v domačem okolju, izpostavljenost kriminaliteti ter težave pri vključevanju v sistem vzgoje in izobraževanja (Bačlija-Brajnik in Prebilič, 2019; Kustec in Medvedšek, 2022; Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport [MIZŠ], 2021), zaradi česar smo v osnovnih šolah nanje posebej pozorni ter ustvarjamo okolje, ki nanje deluje spodbudno.

Ta prispevek je zapis iz prakse oziroma pogled na izzive in mogoče rešitve pri vključevanju vseh otrok v šolski sistem z vidika Osnovne šole Zbora odposlancev, Kočevje. V Osnovni šoli Zbora odposlancev imamo vsako leto približno 10 odstotkov romskih učencev, ki se med seboj sicer precej razlikujejo, vendar zaznavamo, da se v povprečju soočajo z večjim številom težav kot drugi otroci. V tem članku želimo orisati nekatere ključne težave, s katerimi se srečujemo pri vključevanju romskih otrok (in njihovih družin) v šolsko okolje, ter predstaviti različne rešitve, ki jih uporabljamo v Osnovni šoli Zbora odposlancev in jih zaznavamo kot posebej učinkovite.

2 Izzivi pri delu z Romi

Prvi izzivi se pojavijo že, ko otroci prvič vstopijo v šolski prostor. Mnogi romski otroci prihajajo v prvi razred brez ustreznega znanja slovenskega jezika in splošne razgledanosti (na primer deček v šoli prvič vidi barvna pisala in je nad njimi navdušen). Ob prvem stiku s šolo velikokrat doživljajo hudo

stisko, jokajo, se oklepajo staršev, kričijo, bežijo in jih je težko pomiriti. Vzrok za to je predvsem v tem, da je šolsko okolje za mnoge med njimi povsem tuje. V šoli se govori drugačen jezik (ki ga ne razumejo) in veljajo drugačna pravila, nekateri otroci pa ob vstopu v šolo tudi prvič brez staršev zapustijo domače okolje. Pred vstopom v šolo večina romskih otrok ne obiskuje vrtca, zato tudi nimajo izkušnje bivanja v strukturirani skupini s pravili. V Vrtcu Kočevje navajajo, da je med njihovimi varovanci komaj okoli 1,4 odstotka romskih otrok, kljub temu, da obiskovanje vrtca zelo pozitivno vpliva na razvoj otroka, mu olajša prehod v šolo ter pripomore k zmanjševanju razlik med splošno populacijo in otroki iz manj spodbudnih okolij (Kustec in Medvedšek, 2022).

Romski učenci v šolo pogosto pridejo z določenim primanjkljajem v primerjavi z vrstniki, zato žal ni presenetljivo, da imajo v povprečju slabše ocene kot njihovi vrstniki ter tudi pogosteje ponavljajo razrede. Še bolj kot to pa na njihov uspeh vpliva dejstvo, da pogosto neopravičeno izostajajo od pouka, hkrati pa se njihovi starši večinoma ne vključujejo aktivno v vzgojno-izobraževalni proces, torej se ne udeležujejo roditeljskih sestankov in govorilnih ur, ne vzpostavijo stika z učitelji, doma otrokom ne pregledujejo nalog in se z njimi ne učijo. Romski starši tudi nimajo zelo veliko zaupanja v institucije, hkrati pa jim izobraževanje ne pomeni vrednote (MIZŠ, 2021). Prav zato so pri šolskem delu tudi učenci Romi pogosto nemotivirani, ne postavljajo si ciljev za prihodnost v zvezi z izobraževanjem ali poklicno potjo (rečejo na primer »ko bom velika, bom na sociali«), pri pouku ne sodelujejo, ne sledijo razlagi, zato so tudi manj povezani s svojimi vrstniki in imajo slabši učni uspeh. Občasno se temu pridružijo tudi vedenjske težave, kot so motenje pouka, zbadanje, ugovarjanje učiteljem, včasih tudi kraje in nasilje, kar oteži njihovo vključevanje v razredno skupnost.

3 Rešitve

Instantnih rešitev za vse navedene težave ni, kljub temu pa v zadnjih desetih letih na tem področju opazamo precejšen napredek, ki pa ne bi bil mogoč brez stalnega prilagajanja ter zavzetega delovanja in sodelovanja delavcev šole (učiteljev, svetovalne službe, ravnatelja), zunanjih institucij (center za socialno delo, policija, Ljudska univerza Kočevje, občina in tako dalje) in kadrovskih okrepitev, ki smo jih pridobili skozi leta.

V šolskem letu 2010/11 smo prvič dobili možnost, da smo lahko zaposlili romsko pomočnico Dijano Marijanovič (naj-

prej prek javnih del, nato prek evropskega projekta UVRVI, šele pred kratkim pa je njeno delovno mesto končno postalo tudi sistemizirano), kar vidimo kot ključno pridobitev, ki nam je pomagala pri premagovanju mnogih ovir pri delu z romskimi učenci. Romska pomočnica je namreč edina zaposlena na šoli, ki govori romski jezik, zato lažje naveže stik z učenci in starši, z njimi gradi zaupen odnos in jim tudi olajša prestop v šolo. Pred njenim prihodom starši večinoma niso podajali opravičil za izostanke od pouka, sodelovanje med starši in šolo pa je bilo oteženo (Stopar, 2012). Vloga romske pomočnice je tudi v tem, da staršem pomaga pri izpolnjevanju različne dokumentacije, jih večkrat obišče na domu, učencem pomaga pri učenju, premagovanju strahu pred šolo in opravljanju domačih nalog, prizadeva pa si tudi za to, da drugi otroci spoznavajo romsko kulturo (na primer pripravi aktivnosti v okviru svetovanega dneva Romov). S tem vzpostavlja ključno povezavo med šolo in romsko skupnostjo ter pomaga pri odpravi predsodkov in stereotipov.

Leta 2017 se je naš ravnatelj Peter Pirc obrnil na MIZŠ s prošnjo, da bi nujno potrebovali več sistemiziranih ur za delo z Romi, saj le z obstoječim kadrom ni bilo mogoče uspešno reševati težav, s katerimi smo se srečevali. Kot poroča šolski psiholog Peter Gradišar, smo imeli v preteklosti zelo veliko težav z odsotnostjo romskih učencev od pouka (nekateri učenci tudi vse leto niso bili pri pouku, starši pa so bili povsem neodzivni), hkrati pa smo med njimi zaznavali veliko vedenjskih težav (zgodilo se je tudi nekaj resnejših incidentov, v katere so bili vključeni romski učenci in starši). MIZŠ nam je takrat prvič odobrilo povečan delež zaposlitve svetovalnega delavca za delo z Romi ter dodatno delovno mesto strokovnega delavca za delo z Romi. To nam je omogočilo, da smo lahko začeli bolj celostne rešitve, ki so vključevale tudi preventivne dejavnosti in niso bile usmerjene le na »gašenje požarov«. To se je izkazalo kot učinkovito, zato MIZŠ vsako leto znova zaprosimo za navedene dodatne zaposlitve. Tako lahko učencem Romom ponudimo več ur individualne in skupinske učne pomoči, več pomoči svetovalne službe (pri vključevanju v vrstniške skupine, uravnavanju čustev, vedenjskih težavah in podobno), družine pa lahko obiskujemo tudi v naselju – slednje je bilo še posebej pomembno v času zaprtja zaradi preprečevanja širjenja koronavirusa, saj bi brez tega v celoti izgubili stik z romskimi učenci. Takrat smo jih tudi večkrat tedensko na domu obiskali romska pomočnica, psihologinja in dva učitelja. V primeru vedenjskih težav vedno skušamo pridobiti sodelovanje staršev, vabimo jih na pogovore, govorilne ure in roditeljske sestanke. V primeru večjih vedenjskih težav se v obravnavo vedno vključi tudi svetovalna služba (psihologa Peter Gradišar in Zarja Golouh), ki v teh primerih deluje kot vezni člen med učencem, starši in učitelji. Da bi bili pri vzgojnem delovanju čim učinkovitejši, stalno spremljamo dogajanje na šoli in redno posodabljammo vzgojni načrt šole v skladu z zaznanimi težavami.

Romska pomočnica Dijana Marijanović in strokovni delavec za delo z učenci Romi Tilen Nosan pri nas vsakodnevno spremljata prisotnost romskih učencev in stopita v stik s starši odsotnih učencev. V primeru neodzivnosti ali pretirane odsotnosti se vključi svetovalna služba, ki znova skuša pridobiti sodelovanje staršev, včasih pa se obrnemo tudi na romskega svetnika, ki nam pomaga pri komunikaciji z družinami iz romske skupnosti. Če odziva še vedno ni, o dogajanju obvestimo Center za socialno delo Kočevje; ta nam pomaga, kadar sami ne moremo rešiti težave oziroma nam ne uspe vzpostaviti stika s starši. V preteklosti smo o odsotnosti Romov obveščali tudi inšpektorat za šolstvo, ki lahko izreče globo zaradi neobiskovanja šole, vendar to ni imelo učinka. S centrom za socialno delo smo v zadnjih letih vzpostavili zelo dobro in učinkovito sodelovanje. Od leta 2019 naprej imamo z njimi redne mesečne sestanke, na katerih se pogovarjamo o težavah, ki jih opažamo, in skupaj ugotavljamo, kaj lahko vsakdo od nas naredi, da dosežemo spremembo (na primer center za socialno delo otroke in starše obišče na domu, sproži postopek v korist otroka, mi napišemo poročilo, družino znova vabimo v šolo). Odkar delujemo na tak način, starši bistveno bolj sodelujejo s šolo, otroci bolj redno obiskujejo pouk, hkrati pa se nam je bistveno zmanjšalo število poročil, ki jih v zvezi z romskimi učenci pošiljamo centru za socialno delo, kar je razvidno iz tabele 1.

Tabela 1: Število poročil na CSD v zvezi z učenci Romi po letih

Šolsko leto	Število poročil na center za socialno delo v zvezi z romskimi učenci
2014/15	19
2015/16	25
2016/17	18
2017/18	14
2018/19	15
2019/20	11
2020/21	12
2021/22	10
2022/23	7
2023/24	6

Leta 2021 sta naša romska pomočnica in romska pomočnica s centra za socialno delo nekaj časa (zaradi specifične situacije v nekaterih družinah) vsak dan pred začetkom pouka hodili v romsko naselje in otroke od tam pospremili do avtobusa, da so prišli pravočasno v šolo. To je zahtevalo veliko organizacije, vendar je bilo učinkovito. Tudi svetovalna delavka in strokovni delavec za delo z Romi večkrat letno na domu obiščeta posamezne družine. Na ta način jim želimo pokazati, da nam je mar

zanje in za njihove otroke, hkrati pa poudariti, kako pomembno je za otrokov napredek sodelovanje staršev in šole. V zadnjih dveh letih smo začeli romske starše dvakrat letno vabiti tudi v šolo na neformalni sestanek (»na kavico«), ki se ga udeležijo tudi ravnatelj, svetovalna služba, romska pomočnica in romski svetnik. Do zdaj sicer na to še ni bilo veliko odziva, vseeno pa je nekaj staršev prišlo in so bili s sestankom tudi zadovoljni.

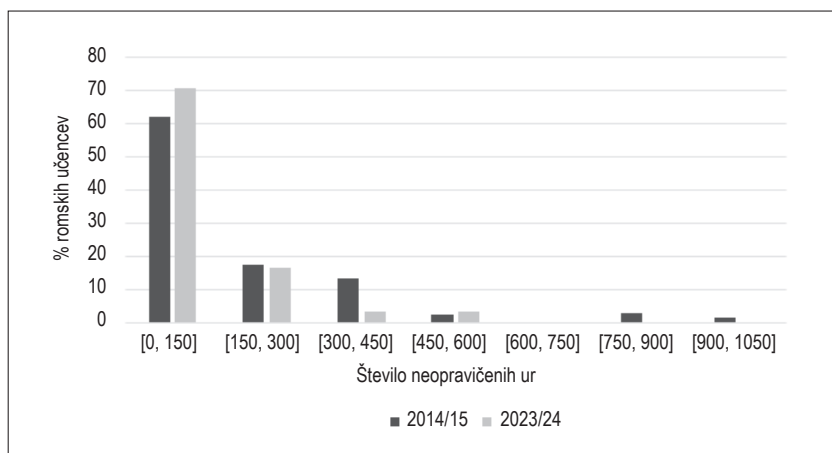
Romske učence in njihove starše skušamo na različne načine motivirati in jim dati občutek, da je sodelovanje med nami mogoče in tudi nujno. Staršem in otrokom skušamo izobraževanje predstaviti kot vrednoto in jih spodbuditi k temu, da si postavljajo cilje in si prizadevajo za dokončanje šolanja. Starše skušamo spodbujati, da bi svoje otroke vključevali v vrtec, vsaj v okviru skrajšanega 240-urnega programa, namenjenega pridobivanju osnovnih veščin pred vstopom v šolo, ki ga izvaja Vrtec Kočevje. Zelo dobrodošle so tudi delavnice v romskih naseljih, s katerimi vzgojitelji skušajo otroke motivirati za obiskovanje vrtca. Otroci večinoma povedo, da radi hodijo v vrtec in šolo (sploh v nižjih razredih osnovne šole) in da se tam dobro počutijo. Opažamo pa, da učenci s časom pogosto postanejo bistveno manj motivirani, saj težko konkurirajo vrstnikom, nimajo visoke motivacije za dokončanje šolanja ali za vpis v srednjo šolo in se tudi manj vključujejo v interakcije z ostalimi vrstniki. Iz tega razloga jim skušamo nuditi pomoč (dodatne ure učne pomoči in svetovalne ure) in jih vključevati v različne aktivnosti, na primer v različne krožke, organizacijo prireditve ob dnevu Romov in nov projekt Od razumevanja do sprejemanja: Vključujoča vzgoja in izobraževanje za romske otroke, v okviru katerega je svetovalna delavka Blanka Mihelič z otroki oblikovala družabno igro v slovenskem in romskem jeziku, s katero smo skupaj spoznavali romski jezik. To se je izkazalo kot zelo pozitivno.

4 Rezultati našega dela

Kot povzame naša učiteljica Tina Stopar (2012: 173), je v delo z romskimi učenci treba vložiti veliko časa, volje in pozitivne energije: »Vsaka pot je težka in trnova, vendar če so cilji jasni, na koncu le posije mavrica.« To, kar nas pri našem delu posebej motivira, zajame misel Dijane Marijanović (2012: 77): »Vsak uspeh, vsak dosežek otrok me zelo razveseli in mi daje dodatno energijo.«

V zadnjih desetih letih smo s pomočjo navedenih ukrepov in z ohranjanjem pozitivne naravnosti dosegli kar nekaj sprememb. Napredek vidimo že v tem, da romski starši zdaj pogostejše prihajajo v šolski prostor – se udeležijo govorilnih ur, izpolnijo obrazce, vpišejo otroke v šolo. V preteklosti veliko romskih staršev otrok sploh ni prišlo vpisat v šolo oziroma se na naše pozive niso odzivali, sedaj pa so se že dve leti zapored vpisa v prvi razred udeležili vsi romski starši. Učenci zdaj tudi v večji meri prinašajo v šolo vse zahtevane šolske potrebščine, deloma zato, ker smo s starši vzpostavili boljše sodelovanje, deloma pa zato, ker imamo romski sklad, ki nam omogoča nakup šolskih potrebščin, copatov in podobno za romske učence.

V letu 2014 je bilo v naši šoli kar 96 odstotkov vseh učencev, ki so ponavljali razred, pripadnikov romske skupnosti (to je bilo 46 odstotkov vseh romskih otrok). V lanskem letu (2024) pa je bilo – za primerjavo – med učenci, ki so ponavljali razred, 32 odstotkov Romov (kar je tudi 32 odstotkov vseh Romov). Zdaj v šoli tudi nimamo več učencev, ki bi bili po več mesecev neopravičeno odsotni od pouka, količina neopravičenih ur pa se je v primerjavi z letom 2014/15 zmanjšala za 37 odstotkov, kar je razvidno iz grafa 1.

Graf 1: Primerjava neopravičenih ur romskih učencev po letih

Neopravičene ure se sicer še vedno pojavljajo, vendar pa jih je opazno manj, kot jih je bilo v preteklosti. Starši se veliko pogosteje odzivajo na naše klice, večkrat tudi sami pokličejo v šolo in sporočijo opravičilo za odsotnost. Kadar so opravičila podana prepozno (ko so ure že označene kot neopravičene, saj je potekel rok, določen s pravilnikom šole), jih na to opozorimo in jih spodbudimo, naj v prihodnje pravočasno sporočajo vzroke za otrokovo odsotnost.

5 Ugotovitve

Z namenom, da bi ustvarili okolje, ki bi tudi romskim učencem omogočalo rast in razvoj znotraj šolskega sistema, v Osnovni šoli Zbora odposlancev uporabljamo različne ukrepe. Kot najkoristnejše zaznavamo ustrezne kadrovske okrepitve (še posebej ključna je tu romska pomočnica) ter redno sodelovanje z drugimi institucijami, predvsem s centrom za socialno delo. To nam omogoča, da lahko več časa namenimo aktivnemu reševanju težav, na primer vključevanju staršev v učni proces, takojšnjemu odzivu na morebitne odklone in izvajanju različnih aktivnosti z romskimi učenci. Temeljna vrednota, okoli katere gradimo vse naše delo, pa je sodelovanje – sodelovanje med šolo, starši in otroki, sodelovanje med zaposlenimi, sodelovanje med institucijami. Kompleksne težave namreč zahtevajo kompleksne rešitve, ki pa jih lahko dosežemo samo na en način – tako, da stopimo skupaj.

Zarja Golouh

Literatura

1. Bačlija-Brajnik, I. in Prebilič, V. (2019). Roma teaching assistants in primary schools: Support teaching staff or maids and nannies? *Teorija in praksa*, 56(2), 729–740.
2. Generalna skupščina Združenih narodov. (1989). *Konvencija o otrokovih pravicah*. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/SRI/Konvencija_o_otrokovih_pravicah.pdf
3. Kustec, S. in Medvešek, M. (2022). *Dejavniki, ki vplivajo na uspešnost vključevanja Romov v vzgojo in izobraževanje v Sloveniji: Stališča in perspektive institucij (Končno poročilo)*. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/SRI/Romi/projekt-1703-CRP-DS-4-Dejavniki-kot-menijo-institucije_koncno-porocilo.pdf
4. Lochner, L. in Moretti, E. (2004). The effect of education on crime: Evidence from prison inmates, arrests, and self-reports. *American Economic Review*, 94(1), 155–189.
5. Marijanović, D. (2012). Predstavitev romskih pomočnikov. V M. Gašperšič in D. Brezovar (ur.), *Uspešno vključevanje Romov v vzgojo in izobraževanje II: Zbornik projekta* (str. 77). Ljudska univerza Kočevje.
6. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ). (2021). *Nacionalni program ukrepov za Rome za obdobje 2021–2030*. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/SRI/Romi/sprejetN-PUR_21_30.pdf
7. Stopar, T. (2012). Tudi romski otroci si zaslužijo kakovostno otroštvo. V M. Gašperšič in D. Brezovar (ur.), *Uspešno vključevanje Romov v vzgojo in izobraževanje II: Zbornik projekta* (str. 172–173). Ljudska univerza Kočevje.
8. Zakon o osnovni šoli (ZOsn-UPB3). (2006, 2007, 2010, 2011, 2013, 2023, 2024). *Uradni list RS*, (81/06, 102/07, 107/10, 87/11, 63/13, 76/23, 16/24).